

ВОЛОДИМИР ЄВТУХ, доктор історичних наук, член-кореспондент НАН України, директор Інституту соціології, психології та соціальних комунікацій Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, завідувач кафедри соціології

Поліетнічність як конструкт *modus vivendi*

Анотація

Стаття присвячена аналізу різних аспектів феномена поліетнічності, зокрема джерел його формування, його розповсюдженості у сучасному світі, його етнокультурних маркерів, його динаміки на національному, регіональному та локальному рівнях. Відтворюються особливості функціонування поліетнічності під впливом об'єктивних і суб'єктивних факторів, скажімо, характеру розселення етнофорів, специфіки атмосфери міжетнічної взаємодії, політики держав щодо компонентів, які формують поліетнічність (алохтонне населення, етнічні спільноти, іммігранти), а також різновекторність впливу на суспільний розвиток поліетнічних країн та міжетнічні відносини. Обґрунтовується його характеристика як «*modus vivendi*»-конструкта.

Ключові слова: етнічність, міжетнічна взаємодія, поліетнічність, транснаціональний простір, «*modus vivendi*»-конструкт.

Попередні завваги

З часом, коли накопичується певний резервуар знань в обраній для всього життя царині наукових досліджень (такою для мене став феномен етнічності), то постійно зринає низка ідей, котрі хотілося би втілити у структурованих викладах. Оскільки часовий простір для їх реалізації не є безмежним – з роками він звужується, то, природно, зростають критерії відбору оприлюднення ідей, задумів. Вже кілька років поспіль появі моїх публікацій передую вмотивований вибір. Він формується у результаті дискусій з вітчизняними і зарубіжними колегами на конференціях, симпозіумах, у процесі вивчення наукового доробку дослідників та соціальних практик. Мотив до написання цієї праці – неординарний: запрошення видавців-редакторів п'ятитомної енциклопедії «The Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism», яка має побачити світ у 2014 році у Великій Британії, підготувати, як на мене, досить об'ємну статтю «Поліетнічність». Серед редакторів енциклопедії – знаменитий дослідник проблем етнічності та націоналізму професор відомої своїми науковими здобутками Лондонської школи економіки Ентоні Сміт [Євтух, 2011: с. 155-156], власне, чи не найпереконливіший авторитет в окресленій царині знань. Запрошення і оцінка моїх можливостей у

цьому контексті² – надзвичайно вагомий аргумент, щоби з усією серйозністю взятися до реалізації цього мініпроєкту. Після того, як текст статті (вона писалася оригінально англійською мовою) був відправлений до редакції, скупі викладені думки (так вимагає формат енциклопедичних видань) стосовно складного й неймовірно цікавого феномена спонукали мене до більш широкої наукової дискусії, у якій я буду прагнути висловити своє бачення проблеми, ознайомлю з найбільш переконливими аргументами моїх колег (переважно, зарубіжних, оскільки в українській соціогуманістиристиці таких поки що недостатньо), за можливості, запропоную перспективи розвитку досліджень у цьому напрямку. Вважаю, що мій науковий досвід³ дозволяє мені ставити питання таким чином й вкотре звернути увагу на теоретичну й практичну актуальність етнічної тематики. Іншим, як на мене, важливим моментом є необхідність звернути увагу на ту обставину, що, здавалося б на поширеність феномену «поліетнічність» і значну наукову зацікавленість проблемами етнічності західними фахівцями, на цей час, за моїми спостереженнями, перелік праць, присвячених безпосередньо конструкту поліетнічності не такий вражаючий – він не співвимірний з його практичним смисловим та науково-дослідницьким навантаженням. Вочевидь, процес акумуляції знань про явище поліетнічності, який розпочався із середини 1980-х років, ще не набрав адекватних обертів і список літератури, де вже у заголовку зустрічався термін «поліетнічність» (наголошую на цьому моментові, вважаючи, що саме титул статті чи будь-якої іншої наукової розвідки фокусує увагу на предметові аналізу), поки що обмежений – значна частина такої літератури відтворена у цитуваннях й покликаннях до моєї статті. Тим не менше, останнім часом феномен поліетнічності жваво дискутується у контексті більш глобального явища – етнічності, про що свідчить доробок як зарубіжних, так і вітчизняних дослідників.

Стан досліджень проблеми⁴

У цьому контексті вважаю за необхідне звернути увагу на дві обставини, котрі, на мій погляд, є важливими в оцінці доробку і можливих перспектив дослідження феномену: 1) не дивлячись на поширеність поліетнічності й її значущості у суспільному розвитку багатьох країн, феномен не став предметом інтенсивного вивчення як окремий цілісний чинник. 2) дослідження поліетнічності – складного соціального феномена вимагає концентрації і кооперації зусиль представників різних соціогуманітарних наук з тим, щоби дійти його сутності й, особливо, розуміння його впливу на динаміку суспільних процесів й на трансформацію особистісних уявлень про надзвичайну етнокультурну строкатість довколишнього світу у його глобальному, національному, регіональному та локальному вимірах й адекватного сприйняття «інакшості» та формування відповідних поведінкових зразків.

Науково-дослідницький дискурс, у центр уваги якого змістився феномен поліетнічності, зініціювали три лекції канадського історика професора Вільяма МакНейлла, які він у 1985 році прочитав у Торонтському університеті і стверджував, що: 1) формування населення країн із різних етнічних груп стає нормою; 2) поліетнічність як помітний феномен соціальної історії набирає своєї ваги після Першої світової війни; 3) імміграція є найбільш могутнім джерелом поліетнічності [**McNeill**].

Сучасний науковий дискурс охоплює по-справжньому широке поле проблем, безпосередньо чи опосередкованого дотичних до явища поліетнічності, й до нього залучаються дослідники різних країн. Його можна розділити на два види активностей: організаційно-структурні та дослідницькі. У першому випадку йдеться про заснування та діяльність центрів, проведення наукових конференцій, семінарів, симпозіумів, дискусій, організацію можливостей оприлюднення результатів досліджень (журнали, матеріали наукових заходів, видавництва); у другому – про розробку конкретних тем і оприлюднення результатів досліджень.

Мобілізаторами цього дискурсу є кілька активних дослідників із європейських та північноамериканських країн, результати наукових пошуків котрих, власне, і окреслили проблемне поле феномена етнічності й наповнюють змістом окремі його ділянки. Серед основних тем та їх розробників сучасного дискурсу з поліетнічної проблематики, на мою думку, варто виділити такі: *коріння, історія і джерела поліетнічності* (Роджер Баллад – Roger Ballard, Велика Британія; Петер Банг – Peter Bang, Данія; Сіан Джоунз – Siân Jones, Велика Британія; Рууд Коопманс – Ruud Koormans, Німеччина); *поліетнічність як чинник соціального розвитку країн з різноманітним етнічним складом населення* (Вілл Кимлічка – Will Kymlicka, Канада; Нуртай Мустафаєв, Росія); *поліетнічність і міжкультурний діалог, міжкультурна комунікація* (Мірчеа Бріє – Mircea Brie, Румунія; Леон Дичевські – Leon Dyczewski, Польща; Володимир Євтух – Україна); *менеджмент культурного плюралізму* (Яніна Дейцил – Janina Dacyl, Чарльз Вестін – Charles Westin, Швеція); *мультилінгвізм у мультикультурному контексті* (Гуус Екстра – Guus Extra, Нідерланди; Януш Корек -, Yanush Korek, Польща); *ризики та виклики поліетнічності* (Корнель дю Туа – Conel Du Toit, Південна Африка; Крістін Ек – Kristine Eck, Швеція; Ендрю Якубовіч – Andrew Jakubowicz, Австралія; Раві Канбур – Ravi Kanbur, Фред Ріггс – Fred Riggs, США); *правові аспекти функціонування поліетнічності та питання державного управління* (Володимир Коваль, Україна; Люк МакНамара – Luke McNamara, Австралія; Фазал Рівзі – Fazal Rivzi, США; Жан-Жак Шаліфо – Jean-Jacques Chalifoux, Канада); *регіональні виміри поліетнічності* (Джон Лі – John Lie, Японія; Лашло Шарка – Laszlo Szarka, Угорщина; Алла Сальнікова, Валерій Тішков – Росія).

На мій погляд, переважна більшість перелічених проблем поки що лише окреслені і чекають на нову когорту дослідників, зокрема тих, хто буде здатний на основі нових технологій і новітнього інструментарію більш глибоко проникати у сутність феномена. Й, безумовно, тут пріоритет за міждисциплінарними підходами й дослідженнями функціонування поліетнічності у конкретних соціальних умовах та лабільністю її етнічних маркерів, як також здатністю адаптації носіїв тієї чи тієї етнічності до динаміки соціальних змін, що відбуваються у суспільстві. Головним питанням тут стане питання про з'ясування сили впливу різного роду чинників на характер вияву складових поліетнічності та питання про моделювання, конструювання саме цього *modus vivendi*, враховуючи той факт, що поліетнічність може мати як позитивний, так і негативний вислід на процеси суспільного розвитку.

Методологія дослідження

На мою думку, у нашому контексті (поліетнічність як конструкт *modus vivendi*) релевантним буде розглядати з трьох дослідницьких перспектив: культурницька перспектива, соціоекономічна перспектива та базові принципи Теорії крос-культурної адаптації, розробленої професором Янг Юн Кім на основі теорії асиміляції Роберта Парка, яка стосується іммігрантів. Йдеться про те, що перелічені перспективи дають змогу охопити різні аспекти конструкту і визначитись з впливом культурних, соціальних, економічних та психологічних чинників на формування як передумов, так і поточних ситуацій у співжитті носіїв різних етнічностей у межах одного етнополітичного (держави) чи то етносоціального (суспільства) організму на національному, регіональному та локальному рівнях. Власне, тут мова вже може йти взаємодію культурного, соціального й економічного капіталу [**Bourdieu**], що формують усі актори поліетнічності – аборигенне населення, місцеве (автохтонне), іммігранти кількох поколінь (алохтонне населення). І тут ми маємо справу не стільки зі взаємодією самих представників різних етнічних спільнот, скільки різних форм капіталів, сформованих ними.

У такій ситуації міждисциплінарний підхід у дослідженні феномена є чи найпродуктивнішим. Для визначення стартових позицій і перспектив формування відповідних умов для *modus vivendi*, передусім, варто скористатися тестовою шкалою соціальної дистанції американського соціолога Еморі Богардуса (Emory E. Bogardus) та методом порівняльного соціального дослідження, запропонованої англійським соціальним статистиком Роджером Джовелом (Rodger Jowell), яка виявилася ефективною у межах загальноєвропейського моніторингового проекту «Європейське соціальне дослідження», й успішно адаптованої українськими соціологами Євгеном Головахою і Андрієм Горбачиком для проведення опитувань населення в Україні [**Головаха**]. Відтворити функціонування поліетнічності як конструкту *modus vivendi* можна за вправного комбінування знань і методів,

якими послуговуються різні соціальні науки: *археологія етнічності* забезпечує дослідника розумінням і сукупністю найбільш стабільних етнічних маркерів груп і індивідумів, що допомагає розрізнати між набутими (сконструйованими, цілеспрямованими на досягнення мети) та природними (успадкованими, переданими від покоління до покоління) маркерами; *етнічна економія* стає корисною у прагненні розкрити інтермедіатора (middle man) у процесі комунікацій і творенні соціального капіталу для себе самого, своєї етнічної групи, країни поселення, країни походження; *демографія і статистика* (переписи, опитування) дозволяють прослідкувати траєкторію етнічної динаміки й її впливу на інтенсивність змін у взаємодії представників різних етнічних спільнот; *культурницькі дослідження* (cultural studies) відчиняють двері до розуміння культурного розмаїття у конструюванні етнічної ідентичності, котра є стрижневим чинником функціонування й відтворення етнічної спільноти, та її культурної мобільності, що пов'язано з перспективами поліетнічності; *логістика* може стати ефективним інструментом у виборі оптимальної моделі конструювання й організації соціокультурного простору (місто, локальна місцина, регіон) міжкультурної комунікації та міжкультурного діалогу; своє застосування знайде і новітня «*теорія транснаціонального простору і екстратериторіальності*», оскільки останнім часом актори поліетнічності все частіше (завдяки новим інформаційним технологіям) формують й організовують свою діяльність (особливо по збереженню своєї етнічної ідентичності) не лише у висліді персональної (фізичної) взаємодії, а через соціальні мережі, зокрема у випадку підтримання зв'язків з країнами походження («етнічними батьківщинами»); великою ваги у дослідженні поліетнічності як *modus vivendi* набуває *соціолінгвістика* з її арсеналом структурованого освоєння реальності (через суспільну природу мови, громадські функції, через здатність формування механізмів впливу на творення атмосфери міжетнічного спілкування) та з її можливостями вибудовування певного роду каналу трансформації довколишньої інформації (соціальної, культурної, етнічної) через ментальне її засвоєння й вибору методів вербального реагування на події, вчинки, поведінку носіїв тієї чи тієї етнічності; *соціологія* забезпечує системне уявлення про поліетнічність як соціальний й етнокультурний конструкт та відтворює динаміку взаємодії окремих його компонентів; *психологія*, акцентуючи увагу на індивідуальних особливостях людини, формує засади розуміння поведінки у процесі взаємодії етнофорів й їх впливу на позиціювання та вчинення тих чи тих дій етнічно маркованими групами людей; сучасні методики *менеджменту*, передусім, етнічного, культурного, уможливають адекватний до ситуації вибір існуючих і розробки нових моделей (конструктів) *modus vivendi* у поліетнічному соціальному просторі на

національному, регіональному та локальному рівнях, включаючи етнічну політику держави та адміністрування у конкретних соціальних просторах.

Структурування дискурсу

У цій частині викладу варто, передусім, зупинитися на питаннях, які, власне, структурують дискурс: 1) з'ясування сутності його ключових понять і термінів, зокрема «поліетнічність», «конструкт», «*modus vivendi*», та дотичних до них, як от «етнічна диверсифікація», «багатокультурність (мультикультурність)» тощо; 2) формулювання основних тез до дискусії; 3) обрання методів, у більш широкому розумінні – перспектив (у вітчизняному досвіді – підходи, парадигми) дослідження явища.

«Поліетнічність». Щоби дійти до сутності, або, принаймні, окреслити сутність цього багатогранного (у модерновій мові «багатофейсового») феномена, ватро згадати, що він коріниться в етнічності, котра, безумовно, є парасольковим явищем, яке покриває і вбирає у себе усі нюанси, пов'язані з походженням людини, особливості її взаємодії з довколишнім світом, що базуються на цьому походженні⁵. У даній статті обмежуся кількома загальними констатаціями, які я формулюю на основі вивчення значного масиву фахової літератури: 1) етнічність є якісними характеристиками людини чи групи людей, пов'язаними з їх походженням. Елементи цих характеристик виявляються у побуті, культурі, поведінці, ментальності, підтверджуючи етнічне походження людини і виокремлюючи («іншуючи») її серед собі подібних; 2) етнічність є комплексним соціокультурним феноменом: вибудовуючись на основі культурницьких елементів (традиції, звичаї, одяг і прикраси тощо), її маркерами є елементи, які: а) тим чи тим чином пов'язують її з соціальним життям (мова, поведінкові зразки, участь в акціях на захист своїх прав); б) характеризують її як саме по собі соціальне явище, зокрема, коли йдеться про вплив етнічності на соціальну стратифікацію; в) етнічність є вагомим чинником накопичення соціального і культурного капіталу; 3) етнічність через властиві їй якісні характеристики представляє собою очевидний маркер ідентичності; 4) сьогодні етнічність виступає також могутнім фактором політики, що пов'язано з процесами її політизації.

Усі перелічені характеристики етнічності тим чи тим чином пов'язані з трактуванням етнічності як етнокультурного і соціокультурного конструкту. Власне, у більшості випадків саме з такої перспективи я розглядав етнічність у своїх попередніх працях [Євтух, 2012, с. 104-107]. Більш ґрунтовне знайомство з дослідженнями зарубіжних колег, змушує мене замислюватися над значенням біологічних складових, або ж детермінантів, етнічності, оскільки генетичні індекси відіграють якщо не визначальну, то, принаймні, очевидну роль у вирізненні цього феномена із йому подібних, наприклад, рас. І, незважаючи на те, що багато тверджень біологічної концепції етнічності (етнічної групи), прихильником якої є, зокрема, відомий канадський антрополог Майкл Біллінгер

[**Billinger, 2007**], ще потребують свого уточнення, вона концентрує увагу на тих аспектах феномена, котрі не можна розкрити, залишаючись лише на платформі етнокультурної чи то соціокультурної перспективи.

Процедура уточнення структуроутворюючих понять нашого дискурсу (поліетнічність, конструкт, *modus vivendi*) вимагає дотримання кількох важливих, на мій погляд, елементів: 1) з'ясування етимології; 2) можливості контекстуальної реалізації терміну та його релевантності вживання в процесі нашого викладу (операціоналізація); 3) змістовна взаємодія між собою та іншими термінами у рамках ринку термінології⁶.

Отже: а) слово «*поліетнічність*» складається із двох частин «*полі*» (як синонім вживається «*мульти*, *багато*») та «*етнічність*». Основне смислове навантаження лягає на другу частину слова, яке походить від грецького «*ethnos*», що означає «народ», «плем'я». Вкупі ці два слова у буквальному сенсі означають багато етнічностей (етнічних груп, етнічних спільнот), які проживають разом у межах однієї і тієї ж соціальної структури (суспільство) чи то політичної структури (держава). Власне, у такій інтерпретації слово «*поліетнічність*» формується у термін, який відтворює реальність (соціальну, етнокультурну) й прокладає місток до розуміння феномену сучасного суспільного життя багатьох країн світу. Завважу, що, здавалося б звичність і інкорпорованість цього терміну у дослідницьку практику, принаймні, фахівців, котрі вивчають феномен етнічності, він має не таку вже й довгу історію. З останньою обставиною пов'язані ситуації, у яких як синонім використовувалися (або, принаймні, у них вкладається тотожний чи то близький термінові «*поліетнічність*» зміст) такі терміни, як «*мультикультурність*» («*багатокультурність*» – україномовний варіант від нині широко вживаного в у вітчизняній фаховій літературі англomовного варіанту «*мультикультурність*»), «*етнічна диверсифікація*», «*етнічне розмаїття*», «*культурний плюралізм*», «*культурне різноманіття*», «*етнічний плюралізм*» [**Brezouszky, 1999; Dacyl, 1995; Diversity and Cohesion, 2000; Ethnopluralism; Grucza, 2001, Kanbur, 2009; Koopmans, 2013; Lie, 2004; Riggs, 1998; Rizvi, 1989**]. Щоправда, західні фахівці все частіше починають проводити змістовну (семантичну) межу між терміном «*поліетнічність*» та перерахованими вище близькими за змістом, наприклад південноафриканський дослідник Корнель дю Туа [**Du Toit, 2004**]; б) щодо слова-терміну-поняття «*конструкт*», то тут менше визначеності (теоретичної, практичної) у порівнянні з попереднім словом-терміном-поняттям «*поліетнічність*». Ця невизначеність пов'язана, передусім, з тим, що спроба ввести його у компендіум термінів, які покликані інтерпретувати соціальні явища (більш широко явища суспільного буття), є прикладом активації роботи наукового знання на шляху пошуків термінів і понять, які мають відтворювати нові соціальні феномени, або ж акцентувати увагу на динамічних змінах звичних для того чи

того суспільства явищ, викликаних тиском об'єктивних і суб'єктивних обставин. Тут цілком можна погодитися з російським філософом Володимиром Швирьовим, що «Поняття теоретичного конструкту отримало поширення у зв'язку з усвідомленням у рамках стандартної концепції науки неможливості редукції теоретичних термінів до термінів, які фіксують ознаки, що спостерігаються емпірично. Термін «конструкт» у цьому смислі виявився пов'язаним з фіксацією т.зв. даностей, які не спостерігаються, типа елементарних частин у фізиці, структур хімічних сполук, генів в біології, характерологічних типів у психології, типів суспільних структур у соціальному знанні тощо. У сучасній методології науки, яка підкреслює концептуально-теоретичну навантаженість досвіду, поняття конструкту може бути застосоване і до термінів емпіричного шару мови науки таким чином, оскільки ці терміни не просто фіксують певну даність, що спостерігається, а передбачають визначений поняттєвий аналіз (наприк., індекси та індикатори в емпіричних, соціологічних та психологічних дослідженнях)» [Швирев]. Цією цитатою можна підтвердити справедливність мого заклику до фахівців, хоча б сфери моїх наукових інтересів, до творення ринку термінології (через введення нових термінів у науковий обіг, чи уточнення інтерпретацій вже існуючих термінів). Зауважу, що у західних соціальних науках термін «конструкт» («construct») у запропонованому вище значенні вживається рідко, частіше у окреслених мною контекстах застосовується термін «концепт» («concept») [Concept]. Беручи до використання у даній праці термін «конструкт», я, передусім, акцентую увагу на двох моментах: 1) фіксація у соціальній життєдіяльності багатьох суспільств сучасного світу такого сформованого (природнім шляхом) і до певної зконструйованого (цілеспрямовано) феномена як «поліетнічність»; 2) широкі інтерпретаційні можливості терміну для визначення функціональної сутності однойменного явища і його взаємодії з іншими явищами; в) укорінений у дипломатії для позначення неформальної домовленості між сторонами певного протистояння термін «*modus vivendi*» (від латинського – *modus* – спосіб та *vivendi* – жити) у його модифікованому вигляді (спосіб співжиття, спосіб співіснування) релевантний у межах нашого дослідження, оскільки практики співіснування представників різних етнічностей у рамках одного чи то етносоціального [Євтух, 2003: с. 110], чи то етнополітичного організму [Євтух, 2003: с. 219] з одного боку, адаптуються до умов існування, а з іншого, вимагають певних регулятивних активностей, безпосередніми акторами котрих стають і самі етнофори (носії тієї чи тієї етнічності).

Проблеми до дискусії

Вони у нашому випадку щільно коріняться у тих процесах, які визначають сутність феномена: 1) джерела формування поліетнічності та інтенсивність її поширення; 2) чинники мобільності компонентів, які формують поліетнічність; 3) фактори, котрі детермінують територіальну дистрибуцію поліетнічних ареалів, анклавів, і

пов'язані з цим особливості формування етнонаціональної структури на національному, регіональному та локальному рівнях; 4) чинники, котрі визначають *modus vivendi* та характер міжетнічної взаємодії (міжетнічна толерантність, діалог, конфліктогенні ситуації); 5) трансформаційні впливи на динаміку поліетнічності та перспективи її функціонування в умовах транснаціонального соціального простору (соціальні мережі, віртуалізація простору, втрата силового поля міждержавних кордонів).

Джерела формування поліетнічності та інтенсивність її поширення. У визначенні джерел появи поліетнічності у представників різних соціальних наук практично не спостерігається розбіжностей: вона повстає у висліді існування аборигенного (корінного місцевого) населення, імміграції, завойовницьких акцій, післявоєнного розділу територій, розвитку торгівлі, міжетнічних шлюбів у межах однієї територіально-адміністративної одиниці [*Polyethnicity; Russel, 2013*]. Я пропоную феномен поліетнічності розглядати з двох перспектив (наукових підходів): з перспективи територіально-просторового її розміщення та з перспективи індивідуальних характеристик осіб, котрі, власне, і є носіями (як однієї, так і часто-густо двох й більше) різних етнічностей. Коли мова йде про першу перспективу, то ми маємо справу з наявністю на території тієї чи тієї країни кількох етнічних спільнот, котрі опинилися тут як корінне населення, як іммігранти, або ж внаслідок територіального (після військових дій) поділу цілісних територій, завоювання територій іншими країнами, чи то сформувалися у результаті розвитку торгівлі з утворенням своєрідних анклавів етнічного бізнесу. Західні дослідники, ведучи мову про поліетнічність, концентрують увагу саме на цих джерелах її формування [*Ballard, Koopmans, McNeill, Rizvi*]. Ознаки поліетнічності у цьому випадку є: наявність етнічних ареалів, анклавів, громад, у яких зберігаються й культивуються етнічні маркери (елементи) країни походження – типи поселень, організація життєдіяльності, ієрархія відносин тощо. З точки зору цієї перспективи відкривається лише частини виміру поліетнічності – її статистична репрезентація й кількісне співвідношення різних компонентів етнонаціональної структури населення. Розгляд поліетнічності із запропонованої мною нової перспективи (індивідуальних характеристик) дає можливість проникнути ще й у якісну її сутність, оскільки поліетнічність реалізується у процесі взаємодії етнофорів, котрі дуже часто є носіями не однієї, а двох , а то і більше, етнічностей. У цьому випадку ми маємо справу з тими якісними характеристиками поліетнічності, які виникають у процесі необхідної взаємодії з представниками інших етнічних спільнот у силу обставин, що склалися, скажімо, змішаних шлюбів, місцегінації [*Євтух, 2003: с.162*], розвитку міжнародних, зокрема торгівельних, контактів. Маркерами поліетнічності на індивідуальному рівні є: змішаний колір шкіри; форма обличчя, яка вбирає у себе риси, притаманні кільком расам чи етнічностям; володінням

кількома мовами; культурні характеристики, властиві кільком етнічностям; поліваріантна етнічна самоідентифікація; поліорієнтована етнічна поведінка тощо. Поліетнічність розпізнається там (за винятком її очевидних маркерів, наприклад, трансформований колір шкіри чи обличчя), де відбувається взаємодія кількох етнічностей – у просторах спілкування: вулиці, ринки, житлові квартали (будинки), транспорт, робочі місця, навчальні заклади, молодіжні центри, спортивні клуби, центри соціального і культурного дозвілля тощо. З точки зору цього виміру поліетнічності вона є, за Бхавані Арабанді, виявом «здатності і готовності індивідуумів ідентифікувати себе з різними етнічностями і різними ідентичностями» [*Arabandi, 2007: p. 3479*]. Великою мірою зважаючи на цей факт, я і пропоную поліетнічність розглядати як *modus vivendi* (спосіб співжиття, спосіб співіснування) представників різних народів, носіїв різноманітних культур і етнічностей у межах одного етносоціального чи етнополітичного організму.

Ведучи мову про джерела і поширення поліетнічності (особливо, коли виникає бажання прослідкувати їх історичну траєкторію), варто звертатися до праць вже згаданого канадського (так само і американського, оскільки він викладав у Чикагському університеті) історика Вільяма МакНейлла, передусім, до його роботи «Поліетнічність і національна єдність у світовій історії» [*McNeill, 1985*]. У ній зібрані три лекції, які професор у 1985 році прочитав у Торонтському університеті з проблем поліетнічності, започаткувавши тим самим наукову дискусію з означеної проблематики: «Імперія і нація до 1750 року», «Тріумф націоналізму, 1750-1920», «Відновлення поліетнічної норми після 1920 року». Зважаючи на знаковість цієї праці В. МакНейлла у для дослідження поліетнічності і на те, що вона не аналізувалася в українській соціогуманістиці, дозволю трохи детальніше зупинитися на ідеях, висловлених у ній автором. При цьому я буду робити акцент на факторі поліетнічності, що є предметом зацікавленості у цій статті. В. МакНейл вважав, що «поліетнічність є нормальним явищем у цивілізованих суспільствах (з чим не можна не погодитися), у той час як ідеал етнічно однорідної держави в історії був винятком і рідко зустрічався у практиці». Появу поліетнічності викликали такі обставини: підкорення одних племен (народів) іншими і включення їх у суспільні відносини своїх громад; поширення хвороб, особливо у містах, і зменшення населення у результаті його вимирання, вимагало його заміщення, що відбувалося за рахунок сільського населення, або ж з інших етнічних територій; сприяння формування етнічних анклавів з метою стимулювання розвитку торгівлі; період згуртування окремих етнічних спільнот на основі ідеї самовизначення і утворення національних держав змінився періодом «розмивання» етнічної єдності унаслідок припливу до північноамериканських та європейських країн вихідців із інших частин світу. Власне, країни все більшою мірою ставали поліетнічними. Вступаючи у дискусію з приводу поліетнічності, американський фахівець Джон Тентон підкреслив:

«Канадський і американський досвід дають приклад Північній Америці як потрібно звикати до того, щоб жити пліч-о-пліч з людьми різного етнічного походження. Європейці лише починають поглядати через Атлантику; однак ця ситуація стає предметом публічної політики стосовно етнічних меншин, прийде час, коли цим доведеться займатися практично» [**Tanton**]. У наведеній цитаті увага акцентується на імміграції, котра для Сполучених Штатів Америки і Канади кілька століть поспіль була джерелом поповнення їх населення та формування феномену поліетнічності, а, починаючи з 1960-х років, вона відіграє суттєву роль у суспільному розвитку і європейських країн. Сьогодні ніхто не сумнівається у тому, що імміграція є головним джерелом поліетнічності. За даними Департаменту економічного і соціального розвитку ООН (2013 р.), міграційна палітра світу мала такий вигляд: нині 232 мільйони людей (3,2 % усього населення світу) живуть поза межами своїх країн (для порівняння у 2000 році таких було 175 мільйонів, а у 1990 р. – 154 мільйони); розвинуті країни (такими вважаються північні країни) дають притулок 136 мільйонам іммігрантів; частка працездатних (20-64 роки) складає 74 відсотки усіх переселенців; три чверті іммігрантів приймають країни Європи (72 мільйони) та Азії (71 мільйон); за рівнем концентрації іммігрантів виділяються такі десять країн: Сполучені Штати Америки (45,8 млн.), Росія (11,0 млн.), Німеччина (9,8 млн.), Саудівська Аравія (9,1 млн.), Об'єднані Арабські Емірати (7,8 млн.), Об'єднане Королівство Великої Британії (7,8 млн.), Франція (7,4 млн.), Канада (7,3 млн.), Австралія (6,5 млн.), Іспанія (6,5 млн.) [**232 million**]. Зверну увагу на те, що практично усі країни Європи (38), за винятком Ірландії, Люксембурга, Мальти та Португалії, є поліетнічними: щоправда, у більшості із них меншинні сегменти складають менше 20 відсотків населення країни, а в 11 % цей сегмент значно відчутніший – аж до 44 відсотків у Боснії і Герцеговині [**Wolff**].

Чинники мобільності компонентів, які формують поліетнічність. У науковій літературі, дотичної до проблем етнічності (поліетнічність як явище соціального і етнокультурного життя входить у дослідницьке поле і практики етнічності), дискутуються кілька важливих чинників мобільності складових поліетнічності, серед них: 1) потреба високорозвинутих країн у робочій силі, зазвичай малокваліфікованій, не високооплачуваній, для виконання робіт, що не є престижними для місцевого населення, яка концентрується у так званому секторі економіки [**Евтух, 1987**]; 2) надлишок робочої сили у багатьох країнах з малорозвинутими технологіями і економікою; 3) зростаючі потреби високотехнологічних галузей виробництва у певній кількості висококваліфікованих працівників, які не можуть бути задоволеними наявними робочими ресурсами (наприклад, потреба у великій кількості фахівців комп'ютерних технологій у європейських країнах); 4) прагнення до об'єднання етнічних сімей; 5) політичні переслідування та репресії у країнах етнічного

походження; 6) вимушена міграція унаслідок воєнних дій, екологічних катастроф і змін клімату.

Фактори, котрі визначають територіальну дистрибуцію поліетнічних ареалів, анклавів, і пов'язані з цим особливостей динаміки етнонаціональної структури на національному, регіональному та локальному рівнях. Поліетнічні ареали формувалися переважно у результаті поселення новоприбулих (зазвичай, зовнішніх мігрантів; рідше переміщення внутрішніх мігрантів). До речі, така тенденція утвердилася більшою мірою, починаючи з ХХ-го століття, коли вже практично не було вільних територій у країнах імміграції. До того часу, і у європейських, і у північноамериканських країнах іммігранти мали змогу поселятися відокремлено від інших етнічностей й утворювати свої етнічні анклав. Прикладами цього стали, скажімо, китайські квартали («чайна-тауни») у Нью Йорку та Сан Франціско, італійське село у Нью Йорку, ареали поселення вихідців із українських земель у Нью Йорку та Дітроїті («українські ділянки»). У цьому випадку поліетнічність реалізувалася, передусім, у її територіальному вимірові: на території тієї чи тієї держави з'являлися поселення часто з чітко визначеними етнічними межами, або ж з домінуючою на певній території тією чи тією етнічністю, яка визначала характер їх життєдіяльності.

На сьогоднішній день ситуація змінюється, особливо у європейських країнах. У Сполучених Штатах, наприклад, межі згаданих етнічних анклавів залишаються помітними (очевидними), але самі вони все частіше стають поліетнічними, якщо не у результаті переселення сюди вихідців із інших етнічних спільнот з метою постійного проживання, то, принаймні, інтенсивного їх відвідування з туристичною метою та з метою придбання товарів щоденного вжитку, значною мірою етнічно маркованої продукції, участі у етнічних заходах, як от фестивалі, виставки народного мистецтва тощо. У європейських країнах ситуація з поселенням іммігрантів значно відрізняється від ситуації у північноамериканських країнах, що, безумовно, відбивається і на характері поліетнічності: 1) тут, зазвичай, не фіксується значних ареалів автохтонного населення, яке своїми етнокультурними характеристиками відрізняється від основної більшості того ж таки автохтонного населення, як це має місце у тій же Канаді чи то США (йдеться про туземне, аборигенне населення); 2) у європейських країнах практично з інтенсифікацією переселення сюди вихідців із арабських, африканських (з середини 1960-х років), а пізніше із територій колишніх Югославії та Радянського Союзу, утворювалися поліетнічні квартали. Прикладами таких є околиці міст Відня (Австрія) та Кельна (Німеччина). Хоча у Кельні говорять про «турецькі анклав», але все більше вони стають змішаними, принаймні, тут, або у близькості, все частіше поселяються вихідці із інших країн, зокрема арабських. За таких умов ми можемо вести мову про превалювання

іншого виміру поліетнічності, яка виявляється у процесі взаємодії як мешканців змішаних кварталів, так і останніх й місцевого населення (під цим терміном пропоную розуміти населення, яке не проживає у цих кварталах, але у силу різного роду обставин – спорадичних відвідин, виробничої необхідності, участі у акціях, які здійснюються у кварталах – спілкується з їх мешканцями). За моїми висновками, які базуються на аналізові зарубіжної літератури та включеного спостереження (важливий метод соціологічного дослідження) під час перебування у тій чи тій країні, цей інший вимір, детермінантними чинниками якого є індивідуальні характеристики (етнокультурні та ментальні риси), у визначенні ролі поліетнічності у суспільному розвитку країни відіграють значну більшу роль, аніж чинники просторового розміщення (наявності на території країни тієї чи тієї кількості етнічних спільнот, кварталів, ареалів). Хоча мусимо мати на увазі, що така наявність є передумовою класифікації країни поліетнічною.

Прагнучи визначитися з впливом фактора поліетнічності, передусім з характером дистрибуції, на динаміку етнонаціональної структури населення на різних рівнях (національний, регіональний, локальний), варто зазначити, що на сучасному етапі найбільш помітно ця динаміка прослідковується у великих містах. Така ситуація зрозуміла, оскільки новітні переселенці спрямовуються туди, де можна знайти певне заняття, роботу й забезпечити себе, принаймні, на перших порах свого перебування у країні входу мінімальними засобами для налагодження життєдіяльності. У цьому розумінні великі міста мають значні можливості і ресурси. Характерною рисою динаміки етнонаціональної структури населення поліетнічних країн на національному рівні є збільшення частки мешканців іншоетнічного походження, що відбувається за рахунок: а) зменшення народжуваності серед титульних спільнот, спільнот місцевого походження, що складають основну кількість населення; б) інтенсивного припливу вихідців із різних країн.

Аспекти вияву поліетнічності. У зарубіжній, а останнім часом і в українській фаховій літературі, дискутується питання про впливи поліетнічності на суспільний розвиток країн, у яких проживають вихідці з різних країн та різноетнічні спільноти місцевого населення. У цій дискусії фіксується два підходи: 1) поліетнічність, зокрема наявність іммігрантської робочої сили, сприяє розвитку країни й мобілізує формування атмосфери толерантних відносин у суспільстві [Мустафаєв; Сальникова; Brie, 2011; Rizvi, 1989; Tanton; Yevtukh, 2012]; 2) поліетнічність є джерелом викликів у суспільному розвитку, вона породжує напругу й приводить до конфліктів на міжетнічному (міжнаціональному) ґрунті [Tapacov; Diversity and Cohesion, 2000; Du Toit, 2004; Eck, 2009; Fish, 2004; Jakubowicz; Kanbur, 2009;].

Переважаючим у цій дискусії є перший підхід, який підкреслює той момент, що поліетнічність збагачує соціальний і культурний капітал у результаті економічної і етнокультурної діяльності етнічних груп всередині країни проживання й зміцнення зв'язків між країнами походження і країнами проживання. Однак у зв'язку з критичним осмисленням теоретичних засад асиміляції іншоетнічного населення у країнах їх проживання (скажімо, концепція «плавильного казана» у США, мультикультуралізм у європейських країнах) увага акцентується і на негативних виявах поліетнічності. Тут наголошується на тому, що, скажімо, іммігранти, які є сьогодні головним джерелом поліетнічності, є інструментом напруги і конфліктів між етнофорами та етнічними спільнотами, особливо за умов погіршення економічної ситуації та загострення відносин між країнами входу й виходу іммігрантів. Так, американський дослідник (до речі, свого часу він іммігрував до США) Пітер Брімелоу (Peter Brimelow), започатковуючи своєю статтею «Чи існує нація-державна?» дискусію про майбутнє націй стверджує, що «імміграція потенційно більш загрозлива громадському порядку, аніж ми усвідомлюємо» [**Brimelow**]. Дійсно, за згаданих вище обставин поділ по етнічній лінії у поліетнічному суспільстві стає більш очевидним внаслідок змагань за економічні, соціальні й політичні ніші. Ці змагання супроводжуються поширенням негативних етнічних стереотипів й поглибленням інтолерантності у стосунках між носіями різних етнокультурних традицій і уподобань. Нерідко кульмінацією такої ситуації стають конфлікти, особливо, коли мова йде про територіальні претензії чи то про прагнення певної частки тих чи тих етнофорів до сепаратизму, або ж об'єднання (приєднання) до інших етнополітичних організацій на основі певної етнічної спорідненості. Характер і сила вияву тієї чи іншої тенденції залежить від характеру дії сукупності різного роду об'єктивних і суб'єктивних факторів. І що надзвичайно важливо, оцінювати адекватність цих тенденцій варто у конкретному соціальному просторі [**Kanbur, 2009: p. 16**].

Чинники, котрі визначають *modus vivendi* та характер міжетнічної взаємодії. У цьому контексті чи не найважливішим є усвідомлення стану сприйняття «інакшості» у суспільстві й оцінка ролі у впливові на його формування різноманітних факторів [**Сорока, 2012; Dervin**]. Такими, на котрі необхідно звертати увагу, є: рівень участі «інших» у формуванні складу населення у минулому й на сьогоднішньому етапі; державна, регіональна й місцева політика (позиція) щодо існуючих компонентів структури населення та тих, що нещодавно прибули і прибувають на проживання у країні (включаючи імміграційне законодавство; спеціальні програми, які стимулюють їх інтеграцію у нове суспільство та його структури; мультикультуралізм, а також асиміляціоністські концепції і доктрини); можливості соціальної і культурної мобільності етнічно диверсифікованих новоприбулих і «помітних меншин»; якість довкілля для формування міжетнічної толерантності тощо. Скористаюся наявними

дослідженнями українських і зарубіжних авторів, щоби, принаймні, акцентувати увагу на можливих траєкторіях динаміки впливу тих чи тих чинників на міжетнічну взаємодію та формування *modus vivendi*. Найпридатнішими у цьому випадкові є результати Європейського соціального дослідження. Щонайперше звернуся до відповідей на ті питання, котрі дають змогу встановити рівень сприйняття «інакшості» населенням різних європейських країн (для ранжування обираю країни, де чинник поліетнічності відіграє відчутну роль – Австрія, Бельгія, Велика Британія, Іспанія, Нідерланди, Німеччина, Франція, Швеція, а також у цей перелік включаю Україну, що дасть змогу відчутти її місце у співтоваристві європейських країн): 1) *Як Ви вважаєте, те, що люди з інших країн переїжджають жити до України (до іншої країни), це в цілому добре чи погано впливає на економіку країни?* (Шкала вимірювання: 0 – погано для економіки, 10 – добре для економіки). Відповіді на це питання дають таку картину (2011 р.): 5.22 (2007 р.), 4.53, 4.67, 4.97, 5.19, 5.23, 4.72, 5.95, 4.43 – середній бал «4.99» [Головаха, 2012: с. 106]. 2) *Як Ви вважаєте, приплив людей з інших країн в цілому руйнує чи збагачує культурне життя?* Маємо такий стан: 4.80 (2007 р.), 5.52, 4.95, 5.91, 6.13, 5.79, 5.23, 7.16, 4.47 – середній бал «5.55» [Головаха, 2012: с. 107].

Ще більше можливостей проникнути у сутність процесу формування налаштування на сприйняття «інакшості» надають результати відповідей на наступні два питання, які включають п'ять градацій ставлення респондентів до явища: 1) *Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям тієї ж раси чи національності, що й більшість?* (Слід дозволяти багатьом таким людям переїжджати до країни; Слід дозволяти деяким таким людям; Слід дозволяти лише небагатьом таким людям; Не дозволяти нікому; Не знаю – %). Думка мешканців обраних мною країн структурувалася таким чином: Австрія – 17.6, 47.0, 26.0, 4.7, 4.2; Бельгія – 16.1, 53.1, 21.7, 8.7, 0.4; Велика Британія – 10.9, 46.9, 27.7, 11.2, 3.3; Іспанія – 15.8, 36.3, 32.8, 11.3, 2.5; Нідерланди – 11.6, 53.0, 27.7, 5.6, 1.5; Німеччина – 29.5, 47.2, 16.4, 3.7, 3.1; Франція – 11.6, 52.1, 28.4, 6.3, 1.2; Швеція – 38.4, 52.6, 6.1, 0.9, 1.1; Україна – 46.3, 28.0, 12.0, 6.6, 6.6 [Головаха, 2012: с.109].

2) *Якою мірою, на Вашу думку, слід дозволяти переїжджати до Вашої країни людям, які за національністю або расовою приналежністю відрізняються від більшості населення країни?* (Слід дозволяти багатьом таким людям переїжджати до країни; Слід дозволяти деяким таким людям; Слід дозволяти лише небагатьом таким людям; Не дозволяти нікому; Не знаю). Хотілося б звернути увагу на те, що опрацювання відповідей на це питання відкриває шлях до глибинного розуміння сприйняття «інакшості» й переходу до визначення соціальної дистанційованості (у поєднанні із застосуванням шкали Богардуса) у сприйнятті та стосунках між представниками різних етнічних спільнот. Остання

дає можливість визначити параметри проксими [*Kopytowska, 2014*] – найбільш комфортної відстані (соціальної, етнокультурної, етнопсихологічної) для спілкування (взаємодії) вихідців із різних країн і представників різних етнічностей у межах одного етносоціального чи етнополітичного організму. Отже, мешканці європейських країн таким чином висловлюються щодо можливостей допуску у свою країну етнофорів, які за своєю національністю чи то расою відрізняються від більшості населення країни в'їзду: Австрія – 8.8, 33.6, 40.2, 11.5, 5.2; Бельгія – 8.6, 44.4, 31.3, 15.0, 0.8; Велика Британія – 7.8, 35.3, 33.3, 20.8, 2.8; Іспанія – 14.3, 32.6, 35.5, 13.5, 2.6; Нідерланди – 8.7, 42.7, 33.4, 12.6, 1.9; Німеччина – 14.0, 42.9, 30.2, 9.2, 3.6; Франція – 8.4, 37.1, 39.7, 13.0, 1.4; Швеція – 33.8, 52.0, 10.4, 2.1, 1.2; Україна – 17.3, 23.6, 24.8, 22.5, 11.0 [*Головаха, 2012: с. 111*].

Не вникаючи у деталі й специфіку формування сприйняття «інакшості» у кожній країні й не зупиняючись на співставленні рівнів толерантності у різних країнах (таке завдання я буду вирішувати у наступних своїх дослідженнях), спробую зробити найбільш очевидні узагальнення: 1) мешканці країн, про які йдеться у аналізові, взагалі досить стримано оцінюють роль тих, хто прибуває до їх країн, у їх соціоекономічному і культурному розвитку (середній бал знаходиться на межі п'яти); 2) ті ж мешканці не дуже радо відкривали б двері своїх країн для чужоземці; вони воліли б, щоби невелика їх кількість прибувала на поселення, при цьому вони надавали би перевагу до в'їзду у свою країну представникам тієї ж національності і раси, що і більшість населення країни входу; 3) значний відсоток населення європейських країн схильна відмовляти у в'їзді у свою країну вихідцям із інших країн, особливо інших рас і національностей, які не співпадають з такими більшістю мешканців. Російська дослідниця А. Сальникова для такої ситуації, ведучи мову про багатокультурність у Середньому Поволжі, знайшла, на мій погляд, влучний термін «(де)стабілізуючий фактор соціального розвитку» [*Сальникова*]. Можна погодитися з твердженнями (або і самому висувати такі твердження, якщо це дозволяє дослідницький досвід і накопичені знання), що більш позитивним наставленням до сприйняття «інакшості» спостерігається у тих країнах, де представники різних країн і культур мають тривалу історію співжиття, а їх соціетальна інтеграція й участь у політико-громадському житті мають усталені стійкі традиції, що дозволяє їм користуватися усіма правами громадян країни проживання [*European Social Survey, 2013*]. І, навпаки, коли виникає ситуація відчуття, або ж і реального несприйняття та реальної дискримінації за походженням чи то кольором шкіри, то відразу ж з'являється конфліктогенна атмосфера, яка може переростати у зіткнення, конфлікти, локальні війни (прикладом такої ситуації були недавні заворушення у передмістях Парижа).

У дилемі «поліетнічність – це виклик суспільству чи благо для нього» важливу роль відіграє політика держав та адміністрування місцевих влад. У першому

випадку, передусім, йдеться про правову базу, яка регулює імміграційні процеси і відносини між етнічними спільнотами, а у другому – про конкретні ініціативи владних структур на регіональному та місцевому рівнях. Оглядаючи і те й інше у північноамериканських та європейських країнах, можна зробити кілька висновків: 1) імміграційна політика поліетнічних держав (на ній я наголошую особливо, тому що іммігранти впродовж тривалого часу залишаються основним джерелом формування поліетнічності) в основному відзначалась стабільністю і вона сприяла в'їзду іммігрантів у свої країни. Щоправда, час від часу ті ж Сполучені Штати, Канада вдавалися до рестрикціоністських заходів у формуванні імміграційної політики [Євтух, 1979], вводили квотну та бальну системи для відбору іммігрантів, формулювали циркуляри (Канада), які застерігали від контактів з етнічними батьківщинами; більш жорсткою в останні роки стала імміграційна політика європейських країн. Разом з тим урядами цих країн робилося чимало для інтеграції вихідців з інших країн у суспільство проживання. У цьому контексті нагадаю: «Програми позитивних дій», за якими надавалися пільги для соціальної мобільності іноетнічного населення (США, Канада), наприклад, додаткового забезпечення робочими місцями у деяких галузях життєдіяльності, пільги при вступі до університетів; впровадження програм білінгвізму в американських школах, активності збереження етнічної спадщини у Канаді; Акт про збереження і розвиток мультикультуралізму в Канаді; програми подвійного навчання для дітей турецьких іммігрантів у Німеччині, котрі передбачали заходи як їх інтеграції у суспільство проживання, так і збереження етнічної мови й традицій, що полегшувало би їх реінтеграцію у разі повернення їх до Туреччини; локальні програми, наприклад у Відні, які стимулюють розвиток етнічного бізнесу [Ethnic Entrepreneurship, 2011: p. 45-68] тощо.

Тут можна зробити такий висновок: іммігрантам і вихідцям із інших країн у північноамериканських та європейських країнах створювалися умови їх інтеграції й вони не зазнавали масової дискримінації. Про це свідчать дані згадуваного вище соціального дослідження: за кольором шкіри й національністю (етнічною належністю) дискримінацію відчували в Австрії 0.4% опитаних (2007 р.), у Бельгії (2011 р.), відповідно, – 1.1 та 0.3%, у Великій Британії – 2.6 та 0.7%, в Іспанії – 1.0 та 0.2%, у Нідерландах – 1.1 та 1.0%, у Німеччині – 0.4 та 0.8%, у Франції – 1.6 та 0.9%, у Швеції – 0.3 та 0.7 %, Україна – 0.3% [Головаха, 2012: с. 103]. Такий стан я трактую як сприятливий для існування та перспектив розвитку поліетнічності. Щоправда, в останні роки нерідкі симптоми ворожого наставлення до «інакшості» й дії, спрямовані на заборону в'їзду у країну іммігрантів, зокрема з арабських та африканських країн. Цим перейняті право-радикальні сили (партії) Австрії, Німеччини, Франції. Свого часу білі англосаксонські протестанти у США (сюди належать, передусім, американці англійського походження) розгортали активні виступи проти допуску в країну вихідців із інших країн, особливо

«помітних меншин». Сьогодні у Сполучених Штатах подеколи зберігається, а то і посилюється тенденція «анклавізації», я би сказав «латиноамериканізації», «афроамериканізації», деяких районів великих міст (скажімо, Детройт). Це відбувається не лише внаслідок притоку сюди цих етнофорів, але й відтоку білого населення, котре не бажає такого сусідства.

Наведені мною дані (а їх можна доповнити й з інших статистичних джерел та фахової літератури) схилиють мене до попереднього висновку про те, що у країнах, зокрема, Північної Америки і Європи, з етнічно диверсифікованим населенням зберігається сприятлива соціоекономічна та етнокультурна атмосфера для існування феномена поліетнічності, перспектив його конструювання як позитивного чинника розвитку цих країн. Оскільки на цю тенденцію працюють два могутні фактори: увесь світ інтенсивно етнічно диверсифікується й удосконалюється (принаймні, мусить так бути) етнополітичний менеджмент [Євтух, 2012: с.204-205; *Why Ethnic Marketing*, 2014]. У сучасному менеджменті у сфері етнонаціонального розвитку однією з найважливіших дилем є віднайдення оптимального співвідношення практикування мультикультурницьких та інтеграціоністських концепцій у повсякденному житті поліетнічних суспільств. Ця проблема актуалізується, передусім, з думкою, яка формується як у наукових колах, так і серед практиків про те, що мультикультуралізм вичерпав себе, або, принаймні, не спрацював ефективно. Сьогодні все частіше звучать голоси на користь інтеграціоністських підходів у трактуванні поліетнічного виміру суспільного розвитку. Прикладом у цьому контексті може бути Австралія, де «інтеграція» повертається як ідеологія політики поселення іммігрантів в Австралії. Австралійське інтеграціоністське майбутнє чітко робить акцент на курс, у якому визнання культурного розмаїття підпорядковується пріоритетам соціальної єдності» [Jakubowicz]. Українські автори (завважу, не спеціалісти з етнокультурної проблематики) безапеляційно оголошують про кризу мультикультуралізму [Погребинский, 2013], не переймаючись необхідністю провести різницю між концептуально-теоретичним конструктом «мультикультуралізм» та соціальним конструктом (реально існуючим феноменом). У першому випадку дійсно можна говорити про нагальність пошуку нових базових засад вибудовування теоретичних моделей мультикультуралізму; у другому ж варто наголосити, що як соціальне явище мультикультуралізм не зникає, він є однією з характерних ознак сучасних суспільств. Власне, йдеться про те, що його зміст і сприйняття змінюється з плином часу і під тиском обставин [Katheleen, 2014]. Приклади адекватних підходів до оцінки мультикультуралізму як складової поліетнічності подає спеціальний проект Королівського університету (Канада) «Індекс мультикультурної політики», який «націлений на забезпечення інформацією з політики мультикультуралізму за стандартизованим форматом, котрий сприяє

порівняльним дослідженням та робить зрозумілим відносини «державо-меншина» [*The Multicultural Policy Index*]. Тут застосовуються диференційовані підходи до виміру мультикультурності, власне, вона відстежується за трьома кластерами (за трьома типами меншин): іммігрантські групи, історичні національні меншини та туземне населення. Для виміру ефективності політики багатокультурності щодо іммігрантів пропонується використовувати вісім показників, щодо національних меншин – шість, щодо туземного (аборигенного) населення – дев'ять. Це дає можливість вибудовувати професійну матрицю реального стану функціонування мультикультуралізму та визначення чинників, котрі впливають на його роль у суспільному розвитку різних країн. Серед таких останнім часом великої ваги набирає функціонування етнічно маркованих соціальних мереж, під впливом чого формується нове середовище функціонування поліетнічності, що в свою чергу веде до переформатування соціального простору, котрий все більшою мірою стає транснаціональним [Євтух, 2013: с. 10-14].

Трансформаційні впливи на динаміку поліетнічності та перспективи її функціонування в умовах транснаціонального соціального простору.

Дослідники підкреслюють, що в сучасних умовах іммігранти, котрі, як підкреслювалося вище, є основним джерелом поліетнічності, все частіше стають активними суб'єктами процесів як у країні поселення, так і у країні походження. Вони не розривають зв'язків зі своїми батьківщинами; більше того, вони постійно їх підтримують і урізноманітнюють форми контактів з країнами виходу. Таким чином вони творять транснаціональний соціальний простір, у якому формуються своєрідні ідентичності, що вбирають у себе риси як країни проживання, так і країни походження. Іммігранти двадцятого століття, за Пеггі Левітт, одночасно належать двом суспільствам [Levitt, 2005], оскільки, з одного боку, вони вже інкорпоровані (або прагнуть до цього) у повсякденне життя країни проживання, а з другого, – вони підтримують контакти з батьківщиною через етнічні організації, переказують рідним гроші, пересилають товари, на які є попит у країні виходу, таким чином тією чи тією мірою впливаючи там на певні аспекти суспільних процесів. Для визначення такого типу іммігрантів у західній фаховій літературі вживається термін «трансмігранти» [Markley], що, на мою думку, адекватно відтворює сутність цього феномену. Однією з найбільш очевидних характерних рис у цьому контексті стає підтримка етнічності у країні проживання через інтернет-технології. Йдеться, передусім, про можливість взаємодії вихідців із тієї чи тієї країни. Скажімо, сьогодні не обов'язково мешкати у певному китайському ареалі, щоби виробляти і збувати етнічно марковану продукцію, на яку є попит на американському ринку. Її (ще і у більшому асортименті) можна замовити через інтернет. До речі, таке вже тривалий час практикується в етнічному бізнесі. Згадувана П. Левітт, досліджуючи природу

транснаціональних громад і трансмігрантів, звертає увагу на ті моменти, які забезпечують їх функціонування, я додав би, перспективу сталого існування саме такого типу громад як чинника поліетнічності: 1) можливості легкого пересування і комунікування; 2) зростаюча роль мігрантів в економіці країн виходу; 3) зусилля держав-донорів легітимації надання допомоги мігрантам та їх дітям; 4) зростаюче значення країн-реципієнтів в економічному й політичному майбутньому країн-донорів; 5) соціальна й політична маргіналізація мігрантів у приймаючій країні; 6) роль міграції у формуванні ідеологічної атмосфери, у якій перевага надається плюралізму перед асиміляціоністськими концепціями, скажімо, «плавильним казаном» [Levitt,1999]. Переміщення поліетнічності у соціальні мережі й у поле інтернет-технологій зумовлюватиме, на мою думку, її глобалізацію. Дослідження цих процесів стане продуктивним об'єктом етносоціологічних пошуків науковців у найближчій перспективі.

Висновки

Аналіз найбільш суттєвих аспектів феномена поліетнічності дає мені підстави зробити кілька попередніх висновків, які стосуються висунутого мною твердження про те, що він є *modus vivendi* представників різного типу етнічних спільнот, котрі проживають у межах одного етнополітичного чи то етносоціального організму: 1) на сьогоднішній день поліетнічність – це даність, яка склалася унаслідок історичного розвитку багатьох країн світу, передусім, пов'язаного з переміщенням вихідців із різних народів до певного (обраного) місця проживання поза межами своєї країни; 2) необхідність налагодження життєдіяльності на новому місці змушує новоприбулих взаємодіяти з собі подібними та локальним (аборигенним, туземним) населенням та тими, хто оселився тут раніше; 3) взаємодія вимагає взаємної адаптації («пристосування») до норм поведінки і цінностей один одного, що веде до гібридизації етнічних ідентичностей; 4) за нових умов комунікацій трансформується зміст зв'язків з країною походження, котрі залишаються вагомим чинником збереження своєї етнічності в умовах іншоетнічного довкілля однак набирають відмінних від попередніх періодів форм (йдеться, зокрема, про формування транснаціональних громад); 5) сучасні комунікаційні технології, раціональні менеджерські дії владних структур, інтереси бізнесових кіл приймаючих суспільств, активності громадських рухів дозволяють спрямовувати міграційні процеси та міжетнічну взаємодію, конструюючи атмосферу поліетнічності таким чином, що на сьогоднішній день поліетнічність все більше перетворюється на соціокультурний конструкт, який, вочевидь, закликаний відігравати важливу роль в етнічно диверсифікованих суспільствах – соціальної згуртованості й цілісності етнополітичних організацій.

Примітки

1. Енциклопедія «The Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism» є фундаментальним проектом в окресленій проблематиці і продуктом співпраці

науковців із різних галузей знань і різних країн світу. Вона, за задумами видавців, «стане об'ємною і глобальною видавничою подією і має відіграти визначну роль у визначенні змісту раси, етнічності і націоналізму у глобальному контексті». Видавці-редактори Енциклопедії відомі фахівці: Ратледж Денніс – Rutledge Dennis (Університет Джорджа Мейсона, США – George Mason University, USA), Джон Стоун – John Stone (Бостонський університет, США – Boston University, USA), Поллі Різова – Polly Rizova (Університет Віллметте, США – Willamette University, USA), Ентоні Сміт – Anthony Smith (Лондонська школа економіки, Велика Британія – London School of Economics, Great Britain), Ксяошу Ху – Xiaoshou Hou (Університет св. Лаврентія, США – St. Lawrence University, USA).

2. Із запрошення взяти участь у проєкті: «Я звертаюся до Вас тому, що зважаючи на Вашу репутацію і експертний досвід, видавнича команда буде дуже рада, якщо Ви напишете статтю [поліетнічність]» – John Stone *Encyclopedia of Race Ethnicity and Nationalism*, 25-Jan-2014. Із висновків редакційної колегії: «З приємністю приймаємо Ваш рукопис під заголовком «поліетнічність» для публікації в «The Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism». Від імені видавців «The Blackwell Encyclopedia of Race, Ethnicity and Nationalism» дуже дякую за Вашу прекрасну роботу. – John Stone, Associate Editor, *The Blackwell Encyclopedia of Race Ethnicity and Nationalism*, 06-June-2014.
3. Див.: Володимир Євтух у інформаційно-комунікативному просторі: наукові та політико-громадські активності = Volodymyr Yevtukh in Informative and Communicative Space: Scientific, Political and Civic Activities / укл.: Людмила Савенкова, Володимир Крячко. – Київ: Фенікс, 2012. – 248 с.; Google Scholar Citations // http://scholar.google.com/citations?view_op=new_profile&hl=ru; Slideshare // http://www.slideshare.net/yevtukh/edit_my_uploads
4. Англomовні науковці сформува­ли поняття «*current state of the art*», яке не можна адекватно відтворити українською мовою, оскільки перекладаючи його дослівно, втрачаєш не лише канву, у котру в­плітається феномен, але і нюанси його ос­мислення дослідниками. У моєму розумінні «*current state of the art*» – це прагнення сфокусувати увагу на необхідності динамічного дослідження явища, не лише фіксуючи те, що зроблено, але більшою мірою структуруючи дослідницьке поле проблеми, при цьому акцентуючи увагу на ключових питаннях та визначаючи дослідницькі перспективи. Показовою у цьому плані є стаття: Ajtony Zsuzsanna. Ethnicity in Interaction: The State-of-the-Art / Zsuzsanna Ajtony // *Acta Universitatis Sapientiae, Philologica*. – 2009. – Vol. 1. – № 2. – P. 212-228.
5. У кон­цет­ро­ваному ви­гляді кон­цепти етнічності пред­ставлені у моїй статті: Володимир Євтух. Етнічність в транснаціональному соціальному просторі:

дизайн дослідницького проекту / Євтух Володимир // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 3- 26. Вони базуються на результатах досліджень таких відомих зарубіжних вчених, як Фредерік Барт, Деніел Белл, Майкл Бентон, П'єр ван ден Берге, Ернест Геллнер, Натан Глейзер, Томас Еріксен, Йвон Лайт, Сініса Мілісевич, Патрік Мойніхен, Джон Рекс, Фред Рігс, Ентоні Сміт, Велерій Тішков, Джошуа Фішман, Майкл Хехтер тощо. Праці деяких із згаданих дослідників цитуються також у контексті аналізу поліетнічності.

6. Термін «ринок термінології», як і термін «термінологічна інфраструктура», практично не вживається українськими дослідниками. На мою думку, опанування цими термінами є необхідною умовою здобуття адекватного структурованого наукового знання у будь-якій галузі, що пов'язано, передусім, з динамікою процесу термінотворення (це зумовлюється, зокрема, бурхливими соціальними, політичними, культурницькими процесами), мовною розмаїтістю сучасного світу (з нею пов'язана точність чи неточність передачі змісту терміну у конкретному етнокультурному довіллі), широким діапазоном сприйняття того чи того явища й реагування на нього носіями різної ментальності. Недарма дослідники суспільних процесів, зокрема у європейському науковому просторі, інтенсивно вивчають і використовують бази термінологічних даних, через термінологічні менеджерські системи опановують інструментарієм проникнення у сутність існуючих («старих») термінів, у модифікації їх змісту під тиском нових обставин намагаються «йти у ногу» з швидкими темпами термінотворення як реакції на зміни і суспільні виклики. У цьому контексті важливими є розуміння фундаментальної ролі термінології, процесу формування термінологічного продукту, функціонування баз даних, прагнення до вправного використання термінологічного інструментарію, участь у формуванні термінологічної політики, термінологічної інфраструктури, термінологічних центрів і служб [Galinski Christian. The Terminology Market and the Terminology Infrastructures in Europe / Christian Galinski // Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa / Ernst-Peter Brezovszky, Arnold Suppan, Elisabeth Vyslonzil (eds.). – Frankfurt am Main: Peter Lang, 1999. – P. 91-108.] Вживаючи термін «мініриниок термінології», я підкреслюю моє прагнення брати участь у формуванні компендіуму термінів, дотичних до визначеного у цій статті проблемного (дослідницького) поля, а саме поліетнічності, принаймні, через уточнення їх змісту.
7. З метою стимулювання формування компендіуму термінів та понять з етнічної проблематики мною започаткована online-енциклопедія, в основу якої покладені терміни та поняття, опубліковані у: Євтух Володимир. Етнічність: енциклопедичний довідник / Володимир Євтух. – К. : Фенікс, 2012. – 396 с.

Енциклопедія структурована таким чином: 1) терміни та поняття; 2) дослідницькі та етнокультурницькі центри; 3) персоналії; 3) література з етнічної проблематики. Докладніше див.: *ethnoencyclopedia.info*

Джерела

Головаха Євген. Тенденції соціальних змін в Україні та Європі: за результатами Європейського соціального дослідження. 2005-2007-2009-20011 / Євген Головаха, Андрій Горбачик. – К. : Інститут соціології НАН України, 2012. – 119 с.

Євтух В.Б. Етносоціологія: довідник / В.Б. Євтух. – К. : Вид-во НПУ імені М.П. Драгоманова, 2011. – 205 с.

Євтух В. Б. Етносоціологія: терміни та поняття. Навчальний посібник / В.Б. Євтух, В.П. Трощинський, К.Ю. Галушко та ін. – К. : Видавництво УАННП «Фенікс», 2003. – 280 с.

Євтух В.Б. Рестрикціонізм в імміграційній політиці уряду США і Канади / В.Б. Євтух // Історичні дослідження. Історія зарубіжних країн. – К. : Наукова думка, 1979. – Випуск 5. – С. 84-92.

Євтух Володимир. Етнічність: енциклопедичний довідник. – К. : Фенікс, 2012. – 396 с.

Євтух Володимир. Етнічність у транснаціональному соціальному просторі: дизайн дослідницького проекту / Володимир Євтух // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2013. – № 1. – С. 3-26.

Євтух В.Б. Буржуазная концепция сегментированного характера рынка труда в полиэтнических странах / В.Б. Евтух // Зарубежный мир: социально-политические и экономические проблемы. – Вып. 13. – К. : Наукова думка, 1987. – С. 18-26.

Кимлічка Вілл. Лібералізм і права меншин / Вілл Кимлічка. – Харків: Центр освітніх ініціатив, 2001. – 176 с.

Коваль Володимир. Поліетнічність як об'єкт державного управління: теоретичний та історичний аспекти : автореф. дис. ... канд. наук з держ. упр. / Володимир Коваль. – Одеса : Б. в., 2013. – 100 с.

Корек Януш. Поліетнічність, багатомовність і культурне розмаїття в дискурсах польської й української інтелігенції після 1945 р. / Януш Корек // Проблеми слов'язнавства. 2004. – Вип. 54. – С. 20-25.

Мустафаев Нуртай. Полиэтничность как фактор развития [Электронный ресурс] / Нуртай Мустафаев. – Режим доступа: www.zonakz.net/article/28951

Погребинский М.Б. Кризис мультикультурализма и проблемы национальной политики М.Б. Погребинский, А.К. Толпыго (ред.). – М.: Весь Мир, 2013. – 400 с.

Сальникова А.А. Мультикультурность российского региона как (де)стабилизирующий фактор социального развития (Среднее Поволжье XIX – начала ХХІ вв.) (аналитический обзор) [Электронный ресурс] / А.А. Сальникова. – Режим доступа: <http://www.vestnykeps.ru/0413/42.htm>

Сорока Юлія. Свої, чужі, різні: соціокультурна перспектива сприйняття іншого / Юлія Сорока. – Харків : ХНУ імені В.Н. Каразіна, 2012. – 332 с.

Тарасов И.Н. Проблема полиэтничности в Центральной Европе [Электронный ресурс] / И.Н. Тарасов. – Режим доступа: <http://psibook.com/philosophy/problema-polietnichnosti-v-tsentrln...>

Тишков В.А. Единство в многообразии: публикации из журнала «Этнопанограма» 1999-2011 гг. – 2-е изд., перераб. и доп. / В.А. Тишков. – Оренбург: Издательский центр ОГАУ, 2011. – 232 с.

Швырев В.С. Конструкт // Новая Философская энциклопедия [Электронный ресурс] / В.С. Швырев. – Режим доступа: <http://iph.ras.ru/elib/1489/html>

Arabandi Bhavani. Polyethnicity / Bhavani Arabandi // George Ritzer (ed.). Blackwell Encyclopedia of Sociology. – Malden, Oxford, Victoria: Blackwell Publishing, 2007. – XCIII +5658 p.

Ballard Roger. Polyethnic Britain: A Comparative and Historical Perspective [Electronic Resource] / Roger Ballard. – Mode of access : <http://archive.ub.uni-heidelberg.de/savifadok/285/1/britain.pdf>

Bang Peter. Imperial Ecumene and Polyethnicity [Electronic Resource] / Peter Fibiger Bang // The Oxford Handbook of Roman Studies, 2012. – Mode of access: <http://oxfordindex.oup.com/view/10.1093/oxfordhnd/9780199211524.013.0043>

Billinger Michael. Another Look at Ethnicity as a Biological Concept: Moving Anthropology Beyond the Race Concept / Michael Billinger // Critique of Anthropology. – 2007. – Vol. 27. – № 1. – P. 5-35.

Bourdieu Pierre. The Forms of Capital / Pierre Bourdieu // J.E. Richardson (ed.). Handbook of Theory and Research for the Sociology of Education. – New York : Greenwood, 1986. – P. 241-258.

Brezovszky Ernest-Peter. Multikulturalität und Multiethnizität in Mittel-, Ost- und Südosteuropa / Ernst-Peter Brezovszky, Arnold Suppan, Elisabeth Vyslonzil (eds.). – Frankfurt am Main: Peter Lang, 1999. – 342 p.

Brie Mircea. Ethnicity, Confession and Intercultural Dialogue in the European Border Space / Mircea Brie // Ethnicity, Confession and Intercultural Dialogue at the European Union's East Border | Mircea Brie, Ioan Horga, Sorin Şipoş, eds. – Debrecen/Oradea : University of Oradea, Romania, 2011. – P. 11-18.

Brimelow Peter. Does the Nation-State Exist? [Electronic Resource] / Peter Brimelow. – Mode of access: http://www.thesocialcontract.com/artman2/publish/tsc0304/article_280.shtml

Chalifoux Jean-Jacques. State and Polyethnicity: Between Volksgeist and Social Contract / Jean-Jasques Chalifoux // Reviews in Anthropology. – 1992. – Vol. 20. – Issue 4. – p. 265-273.

Concept [Electronic Resource] / From Wikipedia, the Free Encyclopedia. – Mode of access: <http://en.wikipedia.org/wiki/Concept>

Dacyl Janina (ed.). Management of Cultural Pluralism in Europe / Janina Dacyl. – 1995. – 474 p.

Dervin Fred. Cultural Identity, Representation and Othering [Electronic Resource / Fred Dervin. – Mode of access: <http://users.utu.fi/freder/dervinhandbookcorrect.pdf>

Diversity and Cohesion: New Challenges for the Integration of Immigrants and Minorities. Prepared for the Council of Europe by Jan Niessen Director of the Migration Policy Group in Co-operation with the European Cultural Foundation. – Strasbourg: Council of Europe Publishing, 2000. – 120 p.

Du Noit Cornel. Diversity in a Multicultural and Polyethnic World: Challenges and Responses / Cornel du Toit // Verbum et Ecclesia. – 2004. – Jrg. 25. - № 2. – P. 442-459.

Dyczewski Leon. The New Structure of the Intensification of the Cultures' Mobility / Leon Dyczewski // Politeja. Jagielonian Cultural Studies 1. – 2012. – № 2/1 (20/1). – P. 39-47.

Eck Kristine. From Armed Conflict to War: Ethnic Mobilization and Conflict Intensification / Kristine Eck // International Studies Quarterly. – 2009. – Vol. 53. – P. 369-388.

Ethnic Entrepreneurship. Case Study: Vienna, Austria. – European Foundation for the Improvement of Living and Working Condition, 2011. – 87 p.

Ethnopluralism [Electronic Resource] / From Wikipedia, the Free Encyclopedia. – Modus of access : <http://en.wikipedia.org/wiki/Ethnopluralism>

Extra Guus. Dealing with New Multilingualism in Europe. Immigrant Minority Languages at Home and at School / Guus Extra // Australian Review of Applied Linguistics. – 2007. – Vol. 30. – № 2. – P. 18.1- 18.38

Extra Guus. Urban Multilingualism in Europe. Immigrant Minority Languages at Home and School / Guus Extra, Kutlay Yağmur (eds.). – : Multilingual Matters, 2004. – 428 p.

Fish Steven. Does Diversity Hurt Democracy? / Fish Steven, Brooks Robin // Journal of Democracy. – 2004. – Volume 15. – № 1. – P.154-166.

Grucza Von Franciszek. Multiethnizität und Inkulturalität. Geschichte, Erfahrung, Berichte, Lösungen. Dokumentation einer wissenschaftlichen Summerschool 18-22 September 2000. – Wien, Warschau : 2001. – 288 S.

Hoyos Katheleen. Canadian Multiculturalism, Same as it ever Was? / Katheleen Hoyos // Coolabah. – 2014. – № 13. – P. 33-41.

Jakubowicz Andrew. The Risk of Diversity: The Meaning of Integration in Australian Political Culture [Electronic Resource] / Andrew Jakubowicz. – Mode of access : http://andrewjakubowicz.com/publications/integrationfutures_risk/

Jones Siân. The Archeology of Ethnicity. Constructing Identities in the Past and Present / Siân Jones. – The Taylor & Frances e-Library, 2003. – 195 p.

Kanbur Ravi. Ethnic Diversity and Ethnic Strife. An Interdisciplinary Perspective [Electronic Resource] / Ravi Kanbur, Prem Kumar Rajaram, Ashutosh Varshney. – Modus of access: <http://kanbur.dyson.cornell.edu/papers/EthnicitySymposiumOverview.pdf> (2009). – 41p.

Koopmans Ruud. Multiculturalism and Immigration: A Contested Field in Cross-National Comparison / Ruud Koopmans // Annual Review of Sociology. – 2013. – Vol. 39. – P. 147-169.

Kopytowska Monika. Proximizing the Other: Radical Discourses Online / Monika Kopytowska // Political Linguistics III. Book of Abstracts. Warsaw, 8-10 May, 2014 | Edited by Monika Kopytowska & Łukasz Kumiega. – University of Łódź, University of Warsaw in cooperation with University of Nottingham : 2014. – 96 p.

Levitt P. Social Remittances – Culture as a Development Tool. 2005 [Electronic Resource] / P. Levitt. – Mode of access: <http://idbdocs.iadb.org/wsdocs/getdocument.aspx?docnum=561717>

Levitt Peggy. Towards an Understanding of Transnational Community Forms and Their Impact on Immigrant Incorporation. 1999. [Electronic Resource] / Peggy Levitt. – Mode of access: https://migration.ucdavis.edu/rs/more.php?id=47_o_3_o

Lie John. Multiethnic Japan / John Lie. – Cambridge: Harvard University Press, 2004. – 272 p.

Markley Eliza. Social Remittances and Social Capital: Values and Practices of Transnational Social Space [Electronic Resource] / Eliza Markley. – Mode of access: <http://www.revistacalitateavientii.ro/2011/CV-4-2011/02.pdf>

McNamara Luke. 'Equality Before the Law' in Polyethnic Societies: the Construction of Normative Criminal Law Standards [Electronic Resource] / Luke McNamara. – Mode of access: <http://ro.uow.edu.au/cgi/viewcontent.cgi?article=1008&content=lawpapers>

McNeill William H. Polyethnicity and National Unity in World History / William McNeill. – Toronto: University of Toronto Press, 1985. – 85 p.

Polyethnicity. [Electronic Resource] / From Wikipedia, the Free Encyclopedia. – Mode of access: <http://en.wikipedia.org/wiki/Polyethnicity>

Riggs Fred. The Modernity of Ethnic Identity and Conflict / Fred Riggs // International Political Science Review. – 1998. – Vol. 19. – № 3. – P. 269-288.

Rizvi Fazal. Multiculturalism: Making Policy for a Polyethnic Society / Fazal Rizvi. – Deakin University, 1989. – 200 p.

Russel Jesse. Polyethnicity / Jesse Russel, Ronald Cohn. – Book On Demand Ltd., 2013. – 146 p.

Szarka Laszlo. A Polyethnic Region in East-Central Europe. Studies in the History of Upper Hungary / Laszlo Szarka. – New York: Columbia University Press. – 2012. – 550 p.

Tanton John. An Historian Looks at Polyethnicity [Electronic Resource] / John Tanton. – Mode of access: <http://www.thesocialcontract.com/artman2/publish/tsc0304/article...>

The European Social Survey. 2013[Electronic Resource]. Mode of access: <http://www.unige.ch/ses/sococ/cl/edoc/data.ess.html>

The Multicultural Policy Index [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://www.queensu.ca/mep/>

Tishkov Valery. Multiethnicity in Russia in a Global Context [Electronic Resource] / Valery Tishkov. – Mode of access: <http://valdaiclub.com/culture/66501.html>

Why Ethnic Marketing? [Electronic Resource] / Manifold Data Mining Inc. Sunday February 16, 2014. – Mode of access: <http://www.manifolddatamining.com/html/products/ethnicmarketing.htm>

Wolff Stefan. Ethnic Minorities in Europe: The Basic Facts [Electronic Resource] / Stefan Wolff. – Mode of access: www.stefanwolff.com/files/min-eu.pdf

Westin Charles (ed.) Identity Processes and Dynamics in Multi-Ethnic Europe (IMISCOE Research) / Charles Westin. – Amsterdam : Amsterdam University Press, 2014. – 382 p.

Yevtukh Volodymyr. Intercultural Dialogue: Efficient Construct of the Integrative Development of Polyethnic Societies / Volodymyr Yevtukh // Politeja. Jagiellonian Cultural Studies 1. – 2012. – № 2/1 (20/1). – P. 111-131.

232 Million International Migrants Living Abroad Worldwide – New UN Global Migration Statistics Reveal [Electronic Resource]. – Mode of access: <http://esa.un.org/unmigration/wallchart2013.htm>

Volodymyr Yevtukh

Polyethnicity as a construct *modus vivendi*

The paper refers to the analysis of different aspects the phenomenon “polyethnicity”, in particular the sources of its formation, of its wide-spreadness in contemporary world, of its ethno-cultural markers, of its dynamics at the national, regional and local levels. Particularities of the functioning of polyethnicity under influence of objective and subjective factors are reproduced, for example, the type of settlements of ethnophors, specificity of ethnic interaction, state policy concerning the components, which consist polyethnicity (native peoples, ethnic communities, immigrants), as well as its multi-directed effects upon the social development of polyethnic countries and interethnic relations. The characteristics of polyethnicity as “*modus vivendi*”-construct is substantiated.

Keywords: ethnicity, ethnic interaction, polyethnicity, transnational space, “*modus vivendi*”-construct

Sociology: Theory, Methods, Marketing. – 2014. – № 4. – P. 133 -154.